

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

459 ק"פ פפסת מלות מס' תש"פ א שנה י"א ע"א י"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: תיקון האות מ' – מציל ממות

אצל אביו. לא פתח להם. היו העם סבורים שלא פתח מפני שרבי אלעזר גדול מבנו. יצאה בת קול ואמרה: "לא מפני שזה גדול מזה, אלא זה היה בצער מערה [= רבי אלעזר, ששהה עם אביו במערה במשך שלוש-עשרה שנה] וזה לא היה בצער מערה".

ומתבאר כי הנחש לא נתן לקבור את ר' יוסי עם אביו, וממילא משמע שלא נטמן במערה במירון, אך בגמרא בסנהדרין (צח.) מובא: "רבי יהושע בן לוי אשכח לאלוהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר רבי יהושע בן לוי, שנים ראיתי וקול ג' שמעתי". ובחידושי אגדות למהרש"א [שם] נכתב: "קאי אפתחא דמערתא דרשב"י, דקול שלושה שמעו במערתא דרשב"י, שהיו גם כן מתפללים על גלות ישראל. ואפשר שהם רשב"י ובנו רבי אלעזר ברבי שמעון, ובן בנו רבי יוסי בן רבי אלעזר, כדאמרינן בפרק הפועלים".

ישוב לסתירה זו מצאנו במאמר "מנוחת רבי אלעזר ברשב"י", מאת רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות, שם נכתב: "לא זכיתי להבין ציונו של המהרש"א... דשם כתוב מפורש שלא הכניסו למערה את רבי יוסי בן רבי אלעזר, מפני שלא היה בצער מערה. ואולי שהניחו שם את רבי יוסי סמוך ונראה אצל מערת רשב"י ורבי אלעזר אביו. והנפשות מתאחדות יחד להתפלל על גלות ישראל. וזהו ששמע רבי יהושע בן לוי, קול שלושה בבואו שמה אל הקודש אפיתחא דמערתא דרשב"י". ומכאן לנו שאם לא נטמן בתוך המערה ממש, הרי שננטמן בסמוך אליה.

וכדי לבאר סוגיא זו נקדים, כתב השל"ה הקדוש (חלק תולדות אדם, בית דוד אות טו) וז"ל: ובזוהר (איכה קיא.) אמר רבי חנינא,

התורה למדה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, דכתיב (איוב כ"ח, כ"ז - כ"ח) "אִזְרָאָה וַיִּסְפְּרָה הַכִּינָה וְגַם חִקְרָה וַיֹּאמֶר לְאָדָם וְגו'", והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו. עד שראה סמא"ל בשמים, וקנא לו ויורד מן השמים כדמות צל על נחש. ולא היה נראה, רק צל הנחש נראה, וצל עליו תוקפא וחילא דיליה. קריב ההוא נחש לגבי אתתא דדעתה קלה מן האיש, וכו', והמשיכה בדברים עד שפתחה באות מ' ואמרה (בראשית ג', ב') "מִפְּרִי עֵץ הַגֶּן נֹאכַל", מיד נטל הנחש האות ושם אותו על זרועו השמאלית, והיה ממתין שתצא 'ות' מפייה, כדי להיות 'מות' נכון לפנייהם. התחיל לפתותה עד דכתיב (שם פסוק ו') "וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֶאֱכָל" בטעמא סגי ותקיי, מלמד שפרחו 'ות' וסלקו להתחבר באות מ', ואות מ' היתה עולה ויורדת, ולא היתה רוצה להיותה מתחברת עמם, עד שנתפתתה. ויהבת 'ות' ארבע זימנין ואקיפו לאות מ' לארבע סטרין, דכתיב "וַתֵּקַח מִפְּרִי וַתֹּאכַל וַתֵּתֵן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכַל וַתִּפְקְחָנָה", הא ארבע זמנין 'ות', מלמד שסבבו לאות מ' לארבע צדדים וה'מ' באמצע, מות מכל סטרין, כמה דאח

הגמרא במסכת בבא מציעא (פד:) מספרת בענין מיתתו של רבי אלעזר בן רבי שמעון שלא נקבר קרוב לעשרים ושתיים שנה: הלכו החכמים להתעסק בקבורתו. לא הניחום בני עכבריא שכל השנים שהיה נם בעלייתו לא הגיעה אליהם חיה רעה.

ויש לומר כי לא לחינם נקראו "בני עכבריא" כי התנהגותם האגוצנטרית דומה להתנהגותם של העכברים. הגמרא במסכת הוריות (יג.) אומרת: "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, מפני מה הכל מושלים בעכברים (פירש"י, כלומר מפני מה ניתנה מפלה יתירה לעכברים שנרדפין תדיר) מפני שסורן רע (פירש"י, שיצר לבם רע הוא יותר מדאי, "סורן" שר שלהן כדאמר ב"מ דף נט: בגר שסורו רע דהיינו "יצר הרע" ששר שלו רע הוא) מאי היא? אמר רבא: אפילו גלימי גייצי (שנושכים בבגדים ללא שום הנאה לעצמם) רב פפא אמר, אפילו שופתא מרא גייצי (שנושכים אפילו יתדות של עץ שאין להם בהם שום הנאה וגם קשים הם להם). יעו"ש. כמו כן עשיר קמצן שלא מעניק ונותן ממונו נקרא: "עכברא דשכיב אדינר" (סנהדרין כט:).

כמו כן אותם בני עכבריא שמעדיפים את תועלתם הפרטית ולא לקבור את גופו הקדוש של רבי אלעזר בן רבי שמעון בשביל שלא יכנסו חיות רעות לכפר שלהם, הרי שהתנהגות זו דומה להתנהגותו של העכבר.

ממשיכה הגמרא ומספרת: הגיע ערב יום כיפור, ואנשים היו טרודים, שלחו מהר החכמים לבני בירה והעלו את מיטתו והביאוה למערת קבורת אביו. מצאו נחש כרוך על פתח המערה, אמרו לו: נחש נחש פתח לנו ויכנס בן אצל אביו, פתח להם.

בהמשך מספרת הגמרא על נכדו של רבי שמעון בר יוחאי, פעם הגיע רבינו הקדוש לעירו של רבי אלעזר ברבי שמעון חבירו. כששאל את בני העיר אם יש לרבי אלעזר בן, ענו לו שיש לו בן וכל זונה שנשכרת בשנים שוכרתו בשמונה [רש"י: מחמת יופין]. הלך רבינו הקדוש והסמיכו לרבנות, כדי שישים ליבו לתלמודו, ומסרו לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא ללמוד אצלו תורה. בכל יום היה הבן מתאוונן ואומר שרוצה לחזור לעירו, ורבי שמעון עונה לו: חכם עשו אותך, וגולת זה פרסו עליך, ורבי קוראים לך, ואתה אומר לעירי אני חפץ לילך? עד שיום אחד נשבע שלא יבקש עוד ללכת. כאשר גדל, הלך וישב בבית מדרשו של רבי. שמע רבי את קולו ואמר, קול זה דומה לקולו של רבי אלעזר ב"ר שמעון. אמרו לו: בנו הוא. קרא עליו רבי את הפסוק (משלי י"א, ל') "פְּרִי צִדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֶקַח נְפֻשׁוֹת חֲכָם". "פרי צדיק עץ חיים" – זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון, "ולוקח נפשות חכם" – זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא.

ממשיכה הגמרא, כשנפטר ר' יוסי הביאוהו למערת אביו, והיה נחש (עכנא) יושב על פי המערה. אמרו לו: עכנא עכנא, פתח פיך, ויכנס בן

אמר (ירמיה ט', כ) "כִּי עֲלֶה מִן הַבְּחֹלוֹנוֹי", בחלונינו דא סמאל דאיהו חד מחלוני שמים, ועל דא מי גבר יחיה ולא יראה מות. מיד שלט בה והטיל בה זוהמא וכו'. עכ"ל.

וכוונת השל"ה הק' שזהו ביאור הפסוק "עלה מן" בחלונו", כי האות האחרונה של ותק"ח הוא ח' ותאכ"ל הוא ל' ותת"ן הוא נ' אותיות חל"ן, שהמות נכנס דרך התיבות שמסתיימים באות חל"ן.

בענין זה מפרש הזוהר הקדוש (פרשת פינחס דף רלז.) את המלחמה הקשה שניהל פנחס עם מלאך המות כדי להציל את ישראל מכליה:

בסוף פרשת בלק (כ"ה, ז) נאמר: "וַיָּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקֶּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמַח בִּידוֹ". משמע שראה משהו שגרם לו לקום ולקנאות קנאת ה' צבאות, ומפרש הזוהר הקדוש, כי בשעה שחטאו ישראל בעצת בלעם ובראשם זמרי בן סלוא, ראה פנחס את האות מ' שהיתה מלאה דם פורחת על ראשם של ישראל, והבין בחכמתו כי זהו הסימן של מלאך המות, שפועל לחבר את האות מ' עם ב' אותיות ר"ת, לעשות מהן צירוף מ"ת כדי להביא ח"ו מ"ת על ישראל.

מה עשה פנחס? הזכיר את השם המפורש על האות מ' וירדה אצלו, כיון שראה מלאך המות שחטף ממנו האות מ' מיד שב לאחור. ויקח פינחס את האות מ' וצירפה לשמו פינח"ס שמספרו ר"ח, ונעשה אצלו צירוף רמ"ח, ועל זה נאמר "ויקח רמח בידו".

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל", שהשיב את החימה של האות מ' שהיתה מלאה דם ופרחה מעל ראשם של ישראל, "בקנאו את קנאתי בתוכם" - בתוכם היא אותיות "בתוך ס", היינו בתוך אות ס' שלקח ממלאך המות כדי להציל את ישראל ממות, ובזכות זה: "ולא כליתי את בני ישראל בקנאת".

מתבאר אם כן, כי בחטא אדם הראשון נפגמה האות מ' ועל ידי זה בא המות לעולם, ועיקר תפקיד האדם בעולם הוא לתקן חזרה את האות מ' ועל ידי זה נזכה ל"בְּלַע הַמּוֹת לַנֶּפֶחַ" (ישעיה כ"ה, ח).

מדברי הזוהר הקדוש אנו למדים כי פינחס על ידי מסירות נפשו, זכה לחטוף את האות מ' ממלאך המות ולהציל את כלל ישראל ממיתה.

וכל יהודי המוסר נפשו לקיים רצון ה', זוכה לתקן את האות מ', לכן בצלאל נבחר לבניית המשכן, מחמת שהיה נכדו של חור, שמסר נפש וכדברי המדרש (תנחומא פרשת ויקהל סימן ד): "כך חור נתן להקב"ה נפשו במעשה העגל, אמר לו הקב"ה: וכך עשית, חייד, כל בנים שיצאו ממך אני מגדלך בעולם, שנאמר: ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור". כמו כן בית המקדש נבנה בהר המוריה - מקום בו מסר יצחק את נפשו.

ולפי דרכינו יש לומר, כי "מקדש" אותיות מ' קדש, על ידי מסירות נפש מקדש את האות מ', ואז זוכים לבניית בית המקדש.

על פי זה יש לבאר המקום בו הרוצח בשגגה נמלט כדי שיד גואל הדם לא תשיגנו, נקרא "עיר מקלט", אותיות: מ' - קלט. כי אם נתגלגל מות על ידו גם בשגגה, הרי שהוא קלט את האות מ' שמביאה מות לעולם, ומעתה יכולה היא להזיק גם לו, ולכן מיד עליו להימלט לעיר מקלט כדי להינצל.

במסכת סנהדרין (צד.) דרשו על הפסוק (ישעיה ט', ו) "לְמַרְבֵּה הַמְּשֻׁרָה וּלְשִׁלּוֹם אֵין קֶץ", מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח וזה סתום? ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח?! לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו: רבש"ע אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח, פתחה והאמרה שירה לפניו שנאמר (ישעיה כ"ד, ט"ז) "מִכְּנֶף הָאָרֶץ זָמַרְתָּ שְׁמֵעֵנוּ צְבִי לְצַדִּיק".

הרי לנו כי עיקר התיקון כדי להביא את המשיח, הוא תיקון האות מ' על ידי פתיחת רגל האות מ'.

בזה נבוא ונבאר את ענין המרגלים.

מצינו ביהושע (תחילת פרק ב): "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן־הַשְּׁטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מְרַגְלִים חֲרִשִׁי, שואלים על כן מפרשי הנביא, ארבעים שנה לפני כן, כאשר עמדו ישראל להיכנס לארץ מיד עם צאתם ממצרים, שלח משה שנים עשר מרגלים לתור את הארץ. מסעם נגמר בכישלון נורא. הם חזרו והודיעו (שלח י"ג, כ"ח): "אִפְסָא פִּי עַז הָעַם הַיֵּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלְדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם". וגרמו לבכיה של חינום שהביאה שנשארו במדבר עוד ארבעים שנה. הייתה זו אפוא טעות לשלוח מרגלים. כיצד אם כן יהושע חוזר על אותה טעות? איך יהושע שולח מרגלים? (יעו"ו

במלב"ם מה שכתב שם בהרחבה להביא חמשה הבדלים בין המרגלים ששלח משה למרגלים ששלח יהושע).

ועל פי דרכינו יש לפרש, כי "מרגל" אותיות רג"ל מ'. לרמז כי תפקידם היה לתקן את רגל האות מ', כי הגאולה תלויה בהפיכת מ' סופית למ' רגילה כנזכר, וזהו שינוי רגל המ'. לכך נשלחו המרגלים לארבעים יום לארץ ישראל, כנגד האות מ' שעולה בגימטריא ארבעים. והיו בפניהם נסיונות קשים באמונה, ואם היו עומדים בהם, היו זוכים לתיקון האות מ' ולכניסה לארץ. אולם נכשלו.

גם כאשר יהושע רוצה להיכנס לארץ ישראל, הוא מוכרח לשלוח מרגלים כדי לתקן את רגל האות מ', לכן אחד מהמרגלים הוא פינחס, שכבר תיקן את האות מ' במעשה עם זמרי בן סלוא כנזכר. ונשלחו לביתה של רחב, על אף גודל הטומאה שלה, אמרו חז"ל בזבחים (קט"ז): 'אמרו בת' שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וזינתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר. אחר נ' שנה נתגיירה אמרה: יאה מחול לי בשכר חבל חלון ופשתים. ע"כ.

כאשר באו המרגלים לביתה של רחב ולא נכשלו עמה ועוד החזירה בתשובה, הרי שתיקנו את כל ארבעים שנה שנכשלה וחטאה, ובזה תיקנו את האות מ', וראויים מעתה להיכנס לארץ ישראל.

ולכן נתבקשה רחב לתלות את חוט השני על חלון ביתה, כי החלון מרמז למות כנזכר לעיל בדברי השל"ה, אולם עתה אחר שתיקנו את האות מ' - סילקו את המות מהחלון.

הגמרא בראש השנה (כ.) אומרת: "לא אד"ו ראש", שהוא אחד מהכללים בלוח העברי, הקובע שימומו הראשון של ר"ה לא יחול בימים ראשון, רביעי או שישי בשבוע.

יש לומר בדרך רמז, כשנזכה לתקן את האות מ' תסור האות מ' ממילת אדו"ם, וישאר רק אותיות אד"ו, "ולא אדו ראש", הם אינם יכולים להיות עוד ראש, והיו תחת עם ישראל.

מעתה יש לומר, כי רבי שמעון בר יוחאי במסירות נפשו כשלמד תורה במערה במשך שלש עשרה שנה, תיקן את רגל האות מ', ולכן מצינו כשאלהיה הנביא בא להודיעם שהם יכולים לצאת מן המערה הוא נעמד על פתח המערה ואומר "מאן לודעיה לבר יוחאי כי מית הקיסר". הוא בוחר את פתח המערה המסמל את פתח האות מ'.

לכן מקום קבורתם של רבי שמעון ובנו רבי אלעזר הוא בכפר "מרון", אותיות מ' רון, מלשון רינה ושמחה, על תיקון האות מ'.

מעתה, רבי יוסי נכדו של רבי שמעון בר יוחאי, שלא היה בצער המערה ולא מסר נפשו לתיקון האות מ', אין לו רשות להיקבר בתוך המערה במירון אצל רבי שמעון. ודוקא נחש המסמל את המות הנוצר מהאות מ' מונע ממנו להיכנס למערה.

כמו כן יבואר בזה מדוע אין המות שולט במקומו של רבי שמעון בר יוחאי, כי מקור המות בעולם מגיע מהאות מ' שנוצרה בחטאה של חוה, אולם רבי שמעון בר יוחאי במסירות נפשו כפינחס בן אלעזר נטל את האות מ' וביטל את המות. וכשם שעל ידי פינחס בן אלעזר שנטל את האות מ' נתבטלה המגפה ופסקו מלמות ומתו עשרים וארבעה אלף, גם ביום ל"ג בעומר ביומא דהילולא דרבי שמעון בר יוחאי פסקו מלמות עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא.

עוד יבואר בזה, בגיטין (ט.) מובא: 'כשנאמרו דברים לפני רבי יוסי, קרא עליו המקרא הזה שפתים ישק משיב דברים נכוחים'. ונחלקו רש"י ותוספות מה הפירוש "שפתים ישק" שלדעת רש"י ראוי לנשקן. ואילו תוספות מפרשים: כשאדם אומר דברים נכוחים, אותם סביבותיו משיקין שפתותיהם זו לזו ששותקין ואין יודעים מה להשיב. ע"כ.

ולפי דרכינו יש לפרש, כי מובא בספה"ק זרע קודש (פרשת וארא), התורה שבעל פה מתחילה באות מ' פתוחה: "מאימתי קוראים את שמע בערבית", ומסיימת באות ס' סתומה: "יברך את עמו בשלום". וכשאדם מבטא את האות מ', מבטאה בפה סגור, וכך רומזת לנו התורה הקדושה, כשאתה מתחיל ללמוד תורה, תתחיל במ' פתוח של התחלה, רק בדברי תורה, ותסיים ב-ס' סגורה, רק בדבר ה' יהיה פיו פתוח ולא חס ושלוש בדברים ריקים.

רבי שמעון בר יוחאי אשר במסירות נפשו תיקן את האות מ' שמתבטאת בפה סגור, לכן כל העומדים סביבו סוגרים את פיהם ומשיקין שפתותיהם זה לזה.